

NAŠI ZAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 10. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 2.80, za pol in četrť leta razmerno. — Posamični zvezki 24 h. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ (Radeckega cesta št. 20) v Ljubljani.

Leto II.

Ljubljana, meseca junija 1904.

Štev. 7.

Ant. Dermota:

O avtonomiji in „avtonomistih“.

Kmalu bo 60 let, odkar so se začeli naši predniki potegovati za konstitucijo, odkar so jeli zahtevati avtonomijo, hoteli imeti svobodno občino. 40 let je že minilo, odkar smo se otrsli abso-lutizma in začeli uživati sadove ustave. 40letnico je pred kratkim praznoval zakon, s katerim so se nekđaj oprostile občini zvezane in nedelavne roke.

Ta ustava naše državne polovice pa ni nič izvirnega, nič ali vsaj malo takega, kar bi bilo vzraslo pri nas v Avstriji; ta ustava je vstvarjena po tujih vzorih in se je le vcepila na naše telo. Naravno tedaj, da ni avstrijska ustava, kot umeten produkt, ustrezala potrebam in zahtevam večine narodov. Zato ta ustava še doslej narodom ni prešla v kri in meso, in zato tudi se Avstrija sama ne more v notranjih zadevah konsolidirati. In iz tega zopet sledi, da je le malo tistih izvoljencev izmed naroda, kateri bi poznali to ustavo; kajti ona ni plod domačih mislij in idej, ona je kakor tuje dete, ki je izgubilo prave roditelje in bilo dano na rejo.

Ravnotako kot konstitucija, ni nič pristno domačega takozvana avtonomija. Možje, ki so kovali dotične zakone, so imeli pred očmi vzor francoske in angleške avtonomije. Ker so videli, da na tujem dobro funkcionira, so bili prepričani, da mora tudi v Avstriji. In vendar so bile in so razmere v Avstriji popolnoma drugačne, nego v imenovanih državah; zato je morala tudi avtonomija dobiti pri nas drugačen pomen. Dobila ga je pa samo deloma.

Morda je bilo to vzrok, da se je avtonomija razlagala na več načinov, ker niti ta ideja ni bila plod domačih razmer in je bila prinešena od drugod. Morda se je vsled tega v eni in isti Avstriji govorilo za in zoper deželno ali historično avtonomijo ter nacionalno avtonomijo. Mnogo je tu zakrivila sploh politična neujasnenost raznih vodij, ki so kolikor toliko vodili naše politično življenje s svojimi idejami. Dejstvo je, da sta se ta dva pojma o avtonomiji dolgo mešala in zamenjavala, in dejstvo je tudi to, da spor med boritelji za

historično avtonomijo in med boritelji za nacionalno avtonomijo traja še vedno.

Za deželno avtonomijo, ki poudarja historične meje ozemlja, bodisi kraljevin ali vojvodin, se ogrevajo v Avstriji narodi, kateri imajo svojo preteklost zaznamovano v zgodovini. Ti narodi se sklicujejo na stare listine iz pergamenta, na katere so prisegali slovesno najrazličnejši vladarji tekom stoletij, potrjujoč in priznavajoč s tem starodavne pravice kraljevin in vojvodin napram prestolu. To sklicevanje pa dandanes ne pomaga nič dotičnim narodom, ker se knezi in vladarji za svoje prisega še zmenili niso, ampak si jih tolmačili, kakor je kazalo njim. Moč je s tem pridobivala dinastija, povečevala se je oblast centralne države — na škodo teh posameznih kraljevin glede zahteve po uresničenju njih historičnega državnega prava. Sicer pa bi tudi te kraljevine — bodisi Češka-Moravska-Slezija, ali pa Velikopoljska, ali pa Velika Hrvatska — same v sebi ne imele nobenega jamstva za trajni obstoj, če bi se jim danes priznalo suverenstvo v Avstriji. Svetovni razvitek ima danes čisto drugo tendenco, nego oživljanje takih majhnih držav, kakršne so bile mogoče v srednjem veku; baš nasprotno. Zahteve po deželni ali historični avtonomiji ne moremo torej odobravati že iz teh vzrokov. Imamo pa še dosti drugih.

Drugačno je naše stališče napram nacionalni avtonomiji. Ako tu primerjamo program socialnodemokratske stranke, zlasti njen narodnostni program, s programom češke realistične stranke oziraje se pri tem na izvajanja prof. dra. A. Bráfa v „Listih političnega krivo-

verca“,¹ razvidimo, da se glede narodnostne avtonomije mnenje vseh treh smerij strinja po duhu in bistvu. Socialna demokracija zahteva osobito, da se namesto sedanjih zgodovinskih kronovin osnujejo samoupravne dežele, ki obsegajo vsak narod zase; da vsi samoupravni okraji enega in istega naroda tvorijo skupaj narodno enotno zvezo, ki urejuje svoje narodne stvari popolnoma samostojno; da se ne pripoznavajo predprave nobeni narodnosti; pač pa se pripozna vsakemu narodu pravica do obstoja in razvitka. V jedru isto zahtevata stranka čeških realistov in staročehov (Bráf je duša staročeske stranke). O kakšni časovni prioriteti tega ali onega programa z ozirom na narodnostno avtonomijo tukaj ni umestno govoriti, poglavitno je, da trije najbolj preiščeni programi političnih strank v Avstriji v tej točki soglašajo po bistvu in duhu.

Torej se lahko izražamo za nacionalno avtonomijo v Avstriji.

V tej formulaciji pa se hkratu že nahaja zahteva po občinski avtonomiji. Dočim so pri deželni avtonomiji merodajne historične meje dežel, odločujejo pri nacionalni avtonomiji narodnostne meje; pri občinski avtonomiji so pa potemtakem veljavne ozke krajevne — ali če hočete tudi okrajne² — meje. Dočim se more uveljaviti pri prvih dveh samo krepka individualnost ali celo le skupina individualnosti, ima krasno polje za občekoristno delovanje v občini vsak posameznik. Seveda le tisti, ki umeva pomen in namen in ustrojstvo

¹ O tej brošurici je bil referat v Naših Zapisih I. leto.

² Primeri okrajne zastope na Štajerskem ali na Češkem.

občine, tisti, ki ima v sebi kaj občinarskega duha — kot ga imenuje Havlíček. In to je zopet mogoče le v takih občinah, v katerih se udeležujejo občani občinske uprave, kjer se upravlja občina javno in očitno, brez vseh skrivnosti.

Nam se zdi — čisto naravnost to izjavljamo — dobra občinska uprava, dober občinski red veliko več vreden, nego ustava in uprava dežele ali celo države; kajti občina je v veliko ožji zvezi in dotiki z vsem posameznikovim gospodarstvom in življenjem, nego dežela in država. Občina je takorekoč drugi dom občinarja, vsaj morala bi biti, ko bi bilo več smisla za občinarsko medsebojno življenje. Več mora biti občinarju do tega, pravi Havlíček¹, da se v njegovi občini z občinskim premoženjem pametno gospodari, nego do tega, kako se gospodari v državi... Skoro vsakdo — in če je še tako neznan človek, vedno lahko plemeniti in povzdiguje posamezne občine, bodisi z vzgledom ali pa z naukom. Tudi še tako majhna resnična dobra činnost je koristnejša, nego veliki neuresničeni in nemogoči načrti.

Kako pa je dandanes v istini razmerje med občino in občinarjem? Dosti se gotovo ni izpremenilo izza let štiri-desetih. Takrat pa je pisal imenovani Havlíček tako:

„Če bi človek tako-le potoval po naši ljubi domovini in prehodil kraje in vasi, ter bi ga vprašali potem, kaj je občina? bi pač moral odgovoriti: občina je kraj, s plotom ograjen, nad vsakimi durmi je numero, v eni hiši

stanuje rihtar, v drugi servus, v tretji sluga in sredi je luža. Nič drugega? — Nič. — Zakaj so pa tedaj te hiše in kočje skupaj? — Resnično, ne vem; morda zato, da bi — če se vname ena — še ostale lahko pogorele.“

„To bi bila seveda majhna korist občine, a ni drugače. Ljudje so skupaj, žive drug poleg drugega, v eni občini, v eni družbi, toda ne pomislijo in ne vedo, zakaj in čemu? Ne pretiravamo, če trdimo, da morda ni prišlo na misel enemu izmed tisoč naših krajanov, zakaj neki tako-le živimo poleg sebe v družbi, občini, zakaj vsak človek in vsaka rod-bina ne sedi sama samcata, oddaljena in oddeljena od drugih.“

Ali ne velja to še dandanes do pičice? Ali naj navedem par primerov te prakse uradovanja naših občin? Saj so dovolj znane figure, ki jih je opisal J. Jurčič v svojih povestih in ki jih je imenoval — župane. J. Kersnik tudi. Niti pojma niso imeli o dolžnostih in pravicah občine. Vodila so te župane okrajna glavarstva. Zato še sedaj župan na kmetih le toliko velja, kolikor more doseči s priklanjanjem pred okrajnimi glavarji in uradniki deželne vlade.

In vendar bi ne bilo nič težkega, da bi se ti ljudje, ti občinski predstojniki vodili sami. Zato je pa seveda treba nekaj vedeti in znati. Vsem takim občinskim načelnikom, ki bi bili radi samostojni, bi jako ustrezala knjižica „Občinski socializem“, ki jo je spisal Abditus. Bodo vsaj nekoliko spoznali, kaj je občina, kakšna je nje naloga v današnjem socialnem življenju. In če bodo ravnali v zmislu izvajanj Abditusovih, potem bodo gotovo nehali biti — kar so doslej bili — stalne figure

¹ Politické spisy. I. 149. — Uredil dr. Zd. V. Tobolka.

humorističnih listov in smešni junaki povesti v žanru Jurčiča in Kersnika.

Sicer pa se nadajam, da se bosta vladajoči stranki potrudili pošteno, da

nam te figure in ti junaki ostanejo ohranjeni; kajti strankama bi se godilo slabo, če bi se mišljenje občinskih poglavarjev osamosvojilo.

Dr. L.:

Pomen in naloga socializma v razvoju človeštva.

Stari Grki, zlasti Atenci, so razvili pojem svobode, toda ta svoboda je imela aristokratiški značaj. Deležni so je bili le izvoljenci, mala manjšina, dočim velika večina ni bila svobodna, in sicer so bili nekateri samo osebno svobodni, a niso imeli državljanskih pravic, drugi pa niso bili niti osebno svobodni. Državljanji so uživali vse pravice in se pečali s politiko, znanostjo, umetnostjo, z bojem. Telesno delo je bilo nečastno, zato poljedelci in obrtniki niso imeli državljanskih pravic. Bili so to večinoma tujci, ki so se na Grškem naselili in se pečali zlasti z obrtnostjo in s trgovino. Popolne pravice in svoboščine pa so se raztezale le na moške državljanje, žene so bile izključene. Šolski pouk je veljal le dečkom, deklice so ostajale brez šolske izobrazbe. Vidimo, kako tesen je bil okvir grške svobode. Najbolj razširjena vrsta prebivalstva so bili sužnji. V Atenah n. pr. je bilo baje samo 20.000 državljanov in 400.000 sužnjev! Grška omika in suženstvo sta nerazdružena pojma. Največji grški modrijan Aristotel zagovarja suženstvo kot čisto naravno uredbo. Eni se rode, da gospodujejo in vladajo, drugi, da ubogajo. Poedini glasovi, ki se oglašajo proti tej omiki gospodarjev in sužnjev, se izgubljajo v

splošnem prepričanju tedanje dobe. V začetku tretjega stoletja pr. Kr. pa so se pojavili v Atenah nazori, ki so bili po 500 let življensko prepričanje umirajočega starega veka in so uspešno vplivali na razvoj človeštva.

To je bil stoicizem ali nauki stoikov. Epiktet, Seneka in rimski cesar Mark Avrelj so najodličnejši zastopniki stoiške filozofije, ki pripravlja pot krščanstvu.

Zasluga stoicizma je, da se je pognil za človeško dostojanstvo. Vsi smo državljanji velike države, ki se imenuje svet. Vsi smo si sorodni, vsi smo ljudje. Brezbožen je, kdor krivično ravna s človekom. Zato proč s suženjstvom! „Ta, ki ga zoveš sužnja, se je rodil iz istega semena kakor ti, diha isti zrak, živi in umira kakor ti,“ pravi Seneka.

Stoiki naglašajo enakost moža in žene. Največja in najsvetejša skrivnost jim je človekoljubnost. „Postava veleva, da storite drugim, kar zahtevate zase od drugih.“ Te besede Seneke nam označujejo človekoljubni značaj stoiške filozofije.

Tako pripravljajo stoicizem tla krščanstvu. Tudi krščanstvo naglašuje enakost ljudi, vsi smo svobodni in si enaki, v Kristu ni sužnjev, ker smo vsi otroci

enega očeta v nebesih. Nastaja pa vprašanje, kako je to, da krščanstvo ni moglo docela odpraviti suženjstva, dasi je osvobodilo mnogo sužnjev?

Krščanstvo je sicer na eni strani priznavalo bratstvo, enakost ljudi v duhu, na drugi strani pa smatralo suženjstvo kot pripomoček, s katerim se morejo ljudje uriti v krščanskih čednostih in si tako služiti nebesa. Gospodarji imajo priliko, da izkazujejo dobra dela usmiljenosti, sužnji se vadijo v potrpežljivosti, ponižnosti in pokornosti.

S tega stališča je suženjstvo še nekakšna dobrota za človeka, ki mu pomaga v nebo. Tu imamo vzrok, zakaj krščanstvo ni moglo zatreti suženjstva.

To krščansko naziranje o usmiljenosti gospodarjev in poslušnosti sužnjev je vse drugo, samo pravično ni. Človek

ima po svoji naravi kot človek pravico zahtevati, da ne služi drugim v orodje za izkoriščanje. Nihče se ni rodil z bičem v roki ali pa s sedlom na hrbtu. Nasproti dobrim, zaslužnim delom stoji pravica. Naloga socializma kot novega svetovnega naziranja je, da izvojuje zmago pravici. V tem tiči njegov pomen, ako more privedi človeštvo do uresničenja pravice. Človek poleg človeka, narod poleg naroda, država poleg države, pleme poleg plemena v medsebojnem tekmovanju za uresničenje najvišjih namenov človeštva — to je cilj socializma. Poedinci izgube ta cilj izpred oči, to ne more biti drugače, vodilna misel pa ostaja, pridobivajoča si novih spoznavalcev. Nova omika, ki jo ima ustvariti socializem, je omika pravice. To je pomen in naloga socializma.

K. Š.:

Posojilnice, proletarizacija kmeta, Hattinbergov program.

Naši vodečistranki prilepljata si vsaka etiketo ljudske stranke. V svoji politični nerazumnosti, včasih celo brezvestnosti, ne vidita, da sta protiljudski. Večino življenske sile slovenskega naroda tvori kmetstvo in delavsko ljudstvo. Vsaka politika, ki hoče biti demokratična, mora upoštevati ta dva činitelja.

Naš slovenski kmet, mali in srednji, je danes do grla zadolžen. Njegovi upniki so oderuški kapitalisti in posojilnice. Po osamosvoji kmetovi od fevdalnega srednjeveškega jarma je ostala pravna luknja, po kateri je mogel enak enakega

izrabljati. Smithianizem s svojim „laissez faire“ je usekal tu marsikatero rano in napravil iz velike množice našega kmeta gospodarske in npravstvene sužnje, ki so izgubili vso eksistenčno silo, prvi pogoj narodovega razvoja. Z veseljem se je torej pozdravljalo ustanavljanje posojilnic, ki so to izkoriščanje malega, če ne popolnoma, pa vsaj izdatno omejile. To je bil glavni smoter posojilnic. Zdi se pa, da so posojilnice, v taki obliki, organizaciji in s tako podlago, kakršno imajo sedaj, kot trgovska podjetja zasebnikov kapitalistov, le prehodna

oblika, koja se mora neizogibno nadomestiti z modernejšo, socialnejšo. Zasebne posojilnice še vedno pospešujejo proletarizacijo ljudstva. Dokaz temu vedno progresivno se množeče prodaje kmetijskih premoženj. Lehkomišljeno izposojanje od strani vsled svoje nevednosti negospodarskega slovenskega kmeta in ravno tako lehkomišljeno, večinoma le v svrhu dosege politične moči izvrševano posojanje od klerikalnih in liberalnih posojilnic ima za posledico vedno večje zadolževanje kmetovo. — Zasebno načelo gnile morale: Uniči nasprotnika, verskega, političnega, prakticira se istotako tudi v našem združništvu in posojilništvu. Sedanje posojilniško gibanje nima prave npravstvene podlage. Vzgoja kmeta k značajnosti postopa počasneje nego njegovo gospodarsko osužnjevanje, zadolževanje, in le to ovira približevanje istega socialnemu značaju. S tem velevažnim vprašanjem se ne peča niti teoretična, kaj še praktična slovenska politika. Za to se ne briga. „Bo že šlo!“ Politika brez vsakega sinergizma. Naše narodno gospodarstvo postaja narodno negospodarstvo. — Češka ljudska stranka (realistična) ima v svojem 69 strani obsegajočem okvirnem programu sledeči odstavek, tikajoč se agrarnega problema: „Kar se tiče agrarne politike — se ne sme podcenjevati važnost srednjega in malega kmetijskega stanu za današnjo družabno uredbo, vsled česar se mora ta stan čuvati in zagotoviti pogoje njegovega razvoja, eventualno istega tudi stvoriti. Kot ohranjujoča sredstva proti vplivom mobilnega kapitala, v kolikor je isti nevaren kmetijstvu, smatramo za primerno institucijo nedeljivih in nezadolžljivih

rodnih kmetijskih domovin. Posebno dedno pravo teh kmetijskih premoženj, prilagojeno krajevnim potrebam, je le daljša nujna posledica tega stališča.“ „Kar se tiče pozitivnih sredstev je pred vsem nujna organizacija srednjega kmetijskega stanu v obligatornih kmetijskih družbah javnopravnega značaja z razsežno socialno-politično agendo, dalje podpiranje zasebno-gospodarskih samopomočnih stremeljenj in melioračnih podjetij, regulacija hipotekarnega in osebnega kredita, javnopravna organizacija zavarovanja proti elementarnim škodam, reforma strokovnega šolstva. Nasproti temu nesmatramo iz socialno-političnega stališča nujnim posebno ohrano velikih poljedelcev, zlasti veleposestnikov — pravnih ali dejanskih. Vsled tega se ne more priznavati fideikomisarično institucijo kot tako važno za celoto, da bi se mogla nazvati socialno opravičena. Velika posestva naj se po potrebi od države ali dežele odkupujejo in po notranji kolonizaciji porablajo v prosep malih posestnikov.“ In naša politika? Brez programov, negativna, popolnoma fatalistična.

Rešitev kreditnega problema v poljedelstvu je za nas Slovence iz prejšnjih razlogov ogromne važnosti in Hattingbergov program, ki je postal predmet razprav avstrijskega poljedelskega sveta pri ministerstvu poljedelstva, pomenja več nego teoretično-literaren prispevek k rešitvi gorenjega vprašanja. Je to dejanski praktičen, v svojih temeljnih potezah izvedljiv načrt, ki razumno in jasno naznačuje pot ozdravljenja kreditnih razmer poljedelstva. Njegovi reformni predlogi obsegajo dva dela: reformo hipotekarnega (zemljiškega)

dolga in reformo osebnega dolga. V prvi smeri izhaja Hattingberg iz pravega načela, da malemu kmetu zadošča le neodpovedljiv kredit, ki se ima vračati polagoma, v malih rentah, kolikor mogoče nizko obrestovan. Tako posojilo pa morejo dajati le deželne hipotekarne banke. Za udejstvitev Hattinbergovega projekta je seveda treba splošne prisilne amortizacije hipotekarnega posojila. — Hattingberg daje deželam monopol hipotekarnega posojila. Temu bi seveda morala slediti premena sedanjega eksekutivnega (izvršilnega) reda, ker postane osebni dolg po eksekuciji na nepremičnine hipoteka. Dalje ima načrt velevažno točko: ustanovi naj se maksi-

malna meja hipotekarne zadolžitve; vse posojilo čez to mejo naj bi bilo le osebno posojilo, za katero bi bila eksekucija na kmetška posestva nepripustna. Podlaga tega kredita bi bila le osebna spretnost, zaupanje dolžnikovo, produktivnost njegovega premoženja, kakor je to pri trgovcu in obrtniku.

Nalogo reorganizacije osebnega posojila odkazuje Hattingberg izključno Raiffeisenskim posojilnicam. Izključiti se ima menica kot oblika posojila in nadomešča naj jo le zadolžnica.

Koliko kmetov-proletarcev prinese sedanji zistem, predno se uzakoni ta Hattingbergov program, pokaže bodočnost.

Prof. dr. Fr. Drtina:

Vseučiliška ljudska predavanja.

(Almanach Slavie 1902—1903.)

Nadaljevanje.

Veda je dragocena, ker nam odkriva prirodne zakone, pa ne da bi se udajali topi rezignaciji, neodvračljivemu fatalizmu, ampak da bi nam hkratu pripravila pot, kako se osvobodimo, kako si podredimo te zakone, da nam bodo služili, kako izmanjšamo bolešč na svetu, posušimo solze, nasitimo glad, odstranimo bedo. Znanstveno izobraženi človek ne sme biti zgolj opazovalec, ki bi le analizoval, baš znanstveni duh mora sintetizirati, mora direktno posegati v tok svetovnih in človeških dogodkov in dejstev. Teoretična veda naj izmišlja nov red v človeškem življenju, kateri postaja princip delovanja, povzdiguje človeka in uresničuje na svetu

dobro. Obrt in zakonodavstvo mora — služeč človeku — izpremeniti njegovo naravno fizično in socialno okolico. Zlo samo, ki kot veriga spremlja vsak napredek človeškega duha, je mogočno vzpodbujalno sredstvo, da človek vztraja na poti napredka in neustrašeno koraka k zmagi dobrega.

Veda, to je trdno prepričanje popularnih univerz, ne sme biti ločena od življenja. Veda mora v zgodovinskem razvoju prispevati k napredku.

*

Ljudska predavanja češkega vseučilišča trajajo že peto leto in se razvijajo na radosten in mnogo obetajoč

način. Na vseučilišču je izvoljen poseben odbor, kateremu je poverjeno prirejanje predavanj, katerega pravila je naučno ministerstvo odobrilo in kateremu to ministerstvo že od začetka daje letno podporo 6000 K, ki je bila leta 1904. zvišana na 7000 K. Odbor obstoji iz predsednika in podpredsednika, ki ju izvoli akademični senat, po dvoje zastopnikov imajo v njem bogoslovna, pravniška, zdravniška fakulta, dočim ima modroslovna fakulta štiri zastopnike. Polovico fakultnih zastopnikov izvoli akademični senat iz učiteljskih zborov dotičnih fakult, polovico pa posamezni profesorski zbori. Odbor šteje tedaj enajst članov (podpredsednik je hkratu en zastopnik svoje fakulte). Odbor ima pravico prirejati posamezna predavanja ali pa tečaje predavanj v kraljevini Češki, drugod pa z dovoljenjem ministerstva.

Zunaj po deželi se z ozirom na nezadostno dosedanje državno podporo predavanja in tečaji (kurzi) lahko vrše le, ako prosi za to kakšna korporacija v dotičnem kraju in če jamči za finančni prispevek, kakršen se odboru zdi zadosten. Predavanja sama so se baš na deželi prav dobro prijela. Posamezne korporacije (osobito učiteljska društva, izobraževalni pododbori sokolski, narodne Jednote, bralne in občanske bese, dijaška društva, javne čitalnice, često i združena društva v tistem kraju) požrtvovalno zagotavljajo finančna sredstva, posamezni mestni in okrajni zastopi se spominjajo često s posebnimi postavkami v letnem proračunu na poljudna vseučiliška predavanja. Pohvalno je v tem oziru treba omenjati zlasti mesta Karlín, Král. Vinohrady, Králové Hradec,

Mladá Boleslav, Jičín, Unhošt, Rakovník, Turnov, Louny, Benešov, Plzeň, Tábor, Domažlice, Vysoké Myto, Pardubice in druga.

Za sodelovanje z vseučiliščem se je leta 1904. prijavila tudi češka tehnična visoka šola v Pragi; s tem se bo skupina predavanj sistematično dopolnila. V bodočem šolskem letu se vseučiliški odbor za prirejanje ljudskih predavanj pomnoži z zastopnikom profesorskega zbora češke tehnike. Češka tehnična visoka šola v Brnu si je leta 1904. osnovala poseben odbor za prirejanje ljudskih predavanj, kateremu je ministerstvo doslej dalo podpore 600 K.

Do sušca 1902. se je izvršilo v Pragi 48 tečajev po šest predavanj, v katere se je zapisalo 4931 poslušalcev, ali 288 predavanj, katere je posetilo skupaj 29.586 poslušalcev; na deželi je bilo pa 60 predavanj, katere je obiskalo 11.542 poslušalcev. Povprečni obisk enega predavanja v Pragi je bil v tem začetnem času 102·8, na deželi pa 192·3.

Od začetka šolskega leta 1901./02. so se praški kurzi razširili na nekatera predmestja (Karlín, Libeň, Vršovice, Smíchov, Král. Vinohrady, Žižkov), in sicer često vsled iniciative, izišle iz delavskih krogov. Uspeh je nadkrilil vsa pričakovanja in je jamstvo povoljnega razvitka teh predmestnih tečajev v bodočnosti.

V Parníku pri Češki Trebovi sta se za delavstvo tovarne Herm. Pollacka in sinov oskrbela že dva kurza predavanj; oskrbela in plačala jih je tovarna. Tudi tovarna barona Ringhofferja na Smíchovu, ki je kupila večje število vstopnic in jih razdelila med delavstvo, je s tem pokazala, kako umeva namen ljudskih predavanj. Želeti je, da bi ti vzori (iz-

išli iz lastne iniciative) našli obilo posnemovalcev.

V šolskem letu 1902/03. je priredil odbor na Češkem in Moravskem skupaj 189 predavanj, ki jih je posetilo 36.082 poslušalcev, tako da je bil povprečni obisk enega predavanja 180·3 poslušalcev. V šolskem letu 1903/04. število kurzov in poslušalcev neprestano narašča, kar je tem pomenljivejše, ker je odbor skoro popolnoma izključil posamezna predavanja in vpeljuje tudi na dežele sistematične kurze po tri do šest predavanj, ki mnogo bolj vstrežajo namenu dejanskega poučevanja. V šolskem letu 1901/02. so se ljudska vseučiliška predavanja raztegnila tudi na Moravsko: v Moravski Ostravi, Vitkovicah, Frenštatu p. R. in Novem Jičínu so bila prirejena predavanja ob ogromni udeležbi, ki je presenečala (v Moravski Ostravi na 1000 ljudi na enem predavanju), in se vrše v teh mestih odtlej redno vsako leto. Razven tega so se vršila ljudska predavanja tudi že dvakrat v Brnu in Vsetínu, enkrat v Jihlavi, Prostějovu in Kromerizu; za kurze so se prijavili dalje Olomouc, Prerov in Hranice.

Na Češkem pa so doslej imela vseučiliško ekstenzijo naslednja mesta (nekatera po dvakrat do šestkrat): Benešov, Budejovice (štiri tečaje), Čáslav, Červený Kostelec, Český Brod, Domažlice, Holubice pri Kralupah, Horice, Hronov, Chocen, Chrudim (tri tečaje), Jabloné p./O., Jičín (pet tečajev), Kolín, Králové Dvůr n./L., Králové Hradec (štiri tečaje), Kutná Hora, Kyšperk, Litomyšl, Lomnice n./Pop., Louny, Mladá Boleslav (tri tečaje in tri učiteljske tečaje, skupaj šest tečajev), Most, Náchod (tri tečaje),

Nemecký Brod, Pardubice (dva tečaja), Parník pri Češki Trebovi (dva tečaja), Písek, Plzeň (tri tečaje), Rakovník (dva tečaja), Roudnice, Sedlčany (dva tečaja), Slany (dva tečaja), Slatinany, Soběslav (dva tečaja), Tábor (dva tečaja), Turnov (dva tečaja), Upice, Unhošť, Vamberk, Vysoké Myto, Žatec.

Če se naj češka vseučiliška ekstenzija zdravo in organično razvija nadalje, je treba sotrudnikov in sistematične organizacije. Predavateljski krog se bo moral razširiti; želeli si bo, da bi se pod ščitom in vodstvom češkega vseučilišča na delo privzeli vsi, ki so pripravljeni in sposobni prispevati za izobrazbo in npravstvenost naroda. Zlasti srednješolska ekstenzija, katero je naučno ministrstvo samo izprožilo, bi lahko že zadobila konkretno obliko. Odbor društva čeških profesorjev je dal letos mnogo obetajočo iniciativo za akcijo v tej smeri.

Dalje bo treba na deželi, kjer hrepenenje po stvarnem pouku in po izobrazbi radostno napreduje, ustanovljati za prirejanje ljudskih predavanj krajevne odbore, kateri postanejo središča predavateljskega delovanja v dotičnem kraju in ki ostanejo vedno v dotiki s praškim vseučiliškim odborom, osnovati in reformovati knjižnice, čitalnice, omogočevati umetniški užitek in povzdigovati umetniško vzgojo naroda.

Gotovo, tu nas čaka še mnogo dela, morda še vse. Naše narodno, družabno, politično, gospodarsko življenje si mora klestiti nova pota, ne smemo ostajati in zadovoljevati se v ustanovljenih šablonah in zastarelih oblikah, ko se ves svet okrog nas izpreminja in zanovo

izobraža. Naše učiteljske Jednote, meščanske besede in sokolske Jednote imajo tu jako hvaležno in plodno polje za zaslužno delovanje; mnogo jih je spoznalo svojo nalogo in se lotilo dela, — da bi se jim še ostale pridružile z vneto in delavno navdušenostjo. Di-jajstvo pa ima nalogo, da krepko vzpod-buja in zavedno pripravlja pot ter rahlja zemljo za to dokaj obetajoče delovanje, da probuja nemarneže, neti življenje delo in napor.

In osobito moramo imeti v mislih to, proti čemur se je v poslednjih časih pri nas pogosto grešilo v zaslepljeni lahkomi-selnosti: ne smemo odbijati delav-skega ljudstva niti vsled stanovske do-mišljavosti niti vsled tega, ker se ne strin-jamo z njegovim nastopom. Ne delajmo domoljubarske inkvizicije in ne izklju-čujmo iz naroda tistih, katerim „čestvo ni razkošje in slast, ampak resna, pri-rojena življenska dolžnost“, kateri napol-njujejo češke šole v pokrajinah, ki so v nevarnosti, in kateri hrepene mnogo bolj po izobrazbi, nego samozavestna polinteligence. Češki narod je mal narod, in tip češkega človeka je mali češki človek — toda teh čeških ljudi so ne-

številni polki, in če jih oborožimo z močjo umskega poznanja, нравstvene plemenitosti, življenske istinitosti, potem se uveljavi tudi prava volja resničnega naroda, potem si zagotovimo sami krasnejšo in pomenljivejšo bodočnost.

Prav je svetoval svojemu narodu Palacky: „Le tedaj si trajno zagotovimo svojo bodočnost, če bomo zmagovali in vladali z duhom.“ Da bi se v njegovem duhu posrečilo češkemu vseučilišču, da se vsaj deloma izpolni krasna misel Karla Havlička in uresniči v češkem narodu enotno kulturno društvo, ki si ga je želel, — Jednota Komenskega, katera „naj bi dala posameznim delom in udom našega narodnega telesa oči, razum, zavednost, duha — enotnega, celega, živega duha.“

*

Gospod profesor Drtina mi je laskavo dovolil posloveniti ta članek. Zadnji oddelek o vseučiliški ekstenziji na Češkem se glasi v Almanachu Slavie nekoliko drugače, ker ga je ker gospod profesor za N. Z. predelal in izpopolnil s podatki iz najnovejše dobe. Iskrena mu zahvala

Ant. Dermota.

Med. E. Š.:

Spolni problem.¹

Dušno ozračje, katerega diha moderna družba, je nasičeno z vprašanji, s problemi, z uganjkami. Težko in neznosno

je to ozračje, in ni čuda, da si tisoči in tisoči žele nevihte. Poleg splošnih vprašanj, ki se tičejo družbe kot celote, so pa tudi problemi, ki tvarjajo kolorit vsakega posameznika in ki izvirajo neposredno iz njegove subjektivnosti. Nič manj niso zato silna in mučna, da,

¹ Prva razprava tega avtorja je vzbudila mnogo pozornosti. Upamo torej, da bo i ta razprava izvršila svojo pot in svojo nalogo. Za izvajanja sama pa jamči avtor sam. Ured.

posameznik jih čuti še bolj, ker misli, da je osamljen. Mislim vprašanja, ki jih stavi dan na dan naša duša. — Našo subjektivnost tvarjata dva činitelja: spolnost in pa verstvo. V tej dvojni sferi diha naša duša. Vprašujoč, katera sfera je važnejša, katera je globlja, dobimo pri vsakem človeku drug odgovor; razmerje med obema karakterizuje vsako osebo. Hoteč spoznati človeka, približati se mu, odtrgaj mu vso njegovo zunanost, vse njegove lastnosti; vse, kar ima na sebi — vse to so pene, vse to je slab odsev v umazanem ogledalu, stopi mu blizu in vprašaj ga o razmerju duše napram tema činiteljema — v njem leži težišče celega človeka. V današnji dobi prevladuje splošno pač spolnost v dušnem življenju. Ta spolnost se projecira na zunaj, in mišljenje, čutenje in delanje družbe je nasičeno z barvo spolnosti. Glejmo literaturo, umetnost ali bolje, opazujmo svoje lastno življenje — vse govori, vse diha v tem. Nekaj čudovitega leži v tem, kako se o spolnosti govori, piše ali razpravlja. Mej raznovrstnejšimi nijansami prevladujeta dve čvrsti potezi. Ton, v katerem govori starec, in ton, v katerem govori mladič — ton moralista in pa ton prisiljene sramežljivosti oziroma samozavestnega brodenja v nesramežljivosti. — Šele najnovejša družba je stopila v zrelejšo dobo — začenja umevati bistvo spolnega problema; postaje zmožna govoriti o njem odkrito, brezobzirno in ne v šopkih estetičnih in neestetičnih cvetkih in tudi ne v gromu cerkvenih propovedi. Saj tu je na mestu edino le klic na združeno delo, odkritost i resnost pojmovanja. Na mestu je stremljenje, odtrgati vprašanju vso laž druž-

bene sramežljivosti in dostojnosti, pa tudi vso ostudnost pohotnosti, in dušne onanije in motriti vprašanje, kakor motrimo druga vprašanja v ozračju družbenega življenja. A to ni tako lahko. Spolno vprašanje se razlikuje od drugih vprašanj. Vsakdo čuti, da je nekaj v spolnosti, česa ni v drugih naravnih pojavih, kar daje spolnemu problemu poseben značaj, čisto posebno stališče.

Vsa vprašanja — politično, delavsko, žensko, alkoholno, spolno i. t. d., vsa so izšla in se nanašajo na življenje in njegove pojave. Hoteč jih razumeti, spoznati, kaj da imajo skupnega, v katerem razmerju so medsebojno, vračati se moramo vedno in vedno k viru njih vseh — k življenju. — Vprašanje, kaj je življenje sploh, ne spada v to razpravo, tem bolj pa, kaj je individualno ali osebno življenje. — Vsako organizmično bitje ima pri rojstvu gotovo množino potencialne energije. To je njegovo imetje, njegov kapital. Ta potencialna (možna) energija se neprestano spreminja v aktivno, živo energijo in v tem spreminjanju obstaja življenje. Ko je vsa energija aktivna, prosta, bitje pogine. Zakaj živi ta človek 60 do 70 let, a drugi v istih razmerah samo 40 do 50 let? — Ker imajo različni ljudje različne množine te življenske energije. — Zakaj se organizem stara in razpada in zakaj umrje človek, čeprav dobiva dovolj hrane? — Arterioskleroza (otrjenje žil) je le pojav starosti; ne pa vzrok. Vzrok starosti in smrti je neprestano izpreminjanje potencialne energije v aktivno. Čim hitreje jo izdajamo, čim hitreje jo spreminjamo, tem hitreje se staramo. Nisi-li videl mladih starcev? Živel so hitro, hitro

izdali svojo latentno energijo in že čakajo z velimi lici, z motnimi očmi konca. Življenje je tedaj neprestan prehod iz latentnosti, virtualnosti (možnosti) v aktivnost, delanje. Izraz tega življenja je človeško telo, živčni sestav, okostje, mišičevje i. t. d. Diferencovanje (razlikovanje) v organizmu je neposredna posledica različnih živlenskih modifikacij. Biologija nam govori o treh različnih pojavih življenja, ki so skupni celemu organskemu svetu od priproste celice, pa do najbolj sestavljenega bitja — človeka. Trije pojavi, tri stremjenja, tri „naravne potrebe“ so: hraniti, braniti in množiti se. Ta tri stremjenja so elementi človeške kulture; njeni najbolj komplicirani pojavi se dajo analizovati v te tri enote. Hranjenje, branjenje, množenje so tri strani, trije aspekti človeškega življenja, trije pojavi enega procesa v vsakem posameznem bitju, ki ravno omogočijo njegov obstoj. Branjenje se izraža v stremjenju varovati se napram zunanjim vplivom, v zidanju domovja, v izdelovanju orožja, v bistrenju razuma, v pridobivanju znanosti. Hranjenje se izraža v uživanju hrane, v dihanju, gibanju; a množenje v spolnem občevanju. Ko bi se človek ne branil, bi moral poginiti, če bi se ne hranil, bi tudi poginil — a ko bi se ne plodil, ne bi poginil individij, ampak izumrlo

bi pleme. Od cele svote energije, ki jo razvija človek tekom življenja, more uporabljati dve tretjini v lastni prid, a eno tretjino v prid celote. V tem tedaj tiči velika razlika. Eden del živlenske energije ne pripada individiju, ampak plemenu. — V ti biološki istini temelji posebnost, ki se izraža v spolnosti, v tem tiči vzrok, da se je spolnost, ne pa hrabrost ali pa hranjenje dvignila v moralno sfero, da igra ravno spolnost to čudovito ulogo v duševnem življenju in da je ona v tako ozkem razmerju z religioznim čutom. Središče in težišče branjenja in hranjenja je vedno individij sam, težišče spolnega množenja pa leži izven osebe, leži v splošnosti, v plemenu. Karakteristikon prvih dveh, branjenja in hranjenja, je egoizem, karakteristikon množenja pa je altruizem (oziroma z drugega stališča potencirani egoizem).

Tu je točka, kjer izvira spolni problem. — Kaj je naravno, kaj je protin naravno? Združevanje z namenom roditi? — združevanje brez tega namena? Zdrževanje? — Porečemo: „združevanje z namenom roditi je naravno“, a kaj bi bila posledica tega? Človeški rod bi pokrtil zemljo, kakor kobilčni roji, in umiral gladu. Če se odločimo za drugo, odločimo se za prostitucijo in dušno in telesno degeneracijo. A če se odločimo za tretje, za zdrževanje? —

Pregled.

Socializem. Kongres italijanskih socialistov je bil aprila letos v Bologni. Če je na zadnjem kongresu v Imoli zmagal Turatti s svojo reformistično tendenco, zmagal je sedaj v Bologni Ferri s svojim intransigentstvom. Boj za dnevni red med tema ten-

dencama je pobral kongresu tri dni. Doslej smo bili vajeni v Italiji dveh tendenc: intransigentno in transigentno. V Bologni pa nakrat najdemo med obema ekstremoma še tretjo strujo: centrum. Tega je vodil slepi mizar in socialistični poslanec Rigola. Ni govoril učeno

ta slepi mož, ni bil strasten, temveč je povedal, da je socializem samo eden, da zahteva skupnosti v nastopu in delovanju, ne pa prepričev med tendencami. Odkrite in jasne so bile njegove besede.

Končno se je Ferriju posrečilo dobiti za sebe malo večino. Reformisti, Turatti jim na čelu, so se morali udati. Vážnega, praktičnega dela kongres ni izvršil, ter je naložil vsa težavna administrativna dela novo izvoljenemu vodstvu, ki bo imelo sedaj silno težko stališče. Kakor se čuje, se reformisti ne bodo podvrgli strankarski disciplini ter bodo delali na svojo roko. To je pač žalosten pojav, ki mora služiti za vzgled, kakšni naj ne bodo strankini zbori. Vzrok tem razmeram je pač v prvi vrsti ta, da vsakdo, ki zna malo več kot do pet šteti, že uči svojo teorijo ter hoče, da bi se vsi ravnali po njegovi metodi. To pa ne gre.

Delavska vlada. V Avstraliji se je zgodilo, česar ni nihče pričakoval. Kakor smo že poročali, so zadnje splošne volitve v avstralski parlament (volilno pravo imajo tudi ženske) prinesle delavski stranki 22 poslancev. Ostale, meščanske stranke štejejo v parlamentu sicer več glasov, ki so pa razcepljeni na več različnih strank. Tako je dobilo 22 delavskih poslancev v parlamentu večino. Pri nekem glasovanju v zbornici je delavska frakcija glasovala proti vladi in nji so se pridružili tudi nekateri poslanci drugih strank. Vlada je tako dobila nezaupnico in je odstopila. S sestavitvijo novega kabineta je bil nato poverjen Watson, voditelj delavske stranke, ki je poveril razna ministrstva članom svoje stranke. Tako je nastopila sedaj v Avstraliji čisto delavska vlada, katere ministrski predsednik je Watson. Nova vlada bo morala prestati nebroj težkoč, če se ji bo sploh posrečilo ostati stalno na krmilu. Pripomnimo še, da so delavske razmere v Avstraliji mnogo ugodnejše nego v Evropi ali Ameriki. Tako je n. pr. tam že dolgo uvedeno delavsko zavarovanje za starost in onemoglost.

Socializem in rusko-japonska vojna. V Rusiji je bil pričetek vojne tudi pričetek socialističnega dela. Skoro vse socialistične skupine so razvile veliko agitačno delavnost, pokazujoč na škodljivost vojne. Socialisti na Ruskem trdijo, da bo sedanja vojna

pospešila gospodarski, socialni in politični prevrat v državi. List „Revolucionarja Rossija“ je mnenja, da bo sedanja vojna končala s porazom Rusije in tako postala tragični konec ruskega absolutizma. Po vsej državi se vrše demonstracije proti vojni, militarizmu in carizmu. Finska, litevska, ukrajinska, rusko-poljska, armenska socialna demokracija so poskrbele za razširjenje socialističnih spisov med rekruti. Armenska socialna demokracija je pozivljala v posebni proklamaciji k generalni stavki. Pa tudi po drugih državah se izjavlja proletariat proti vojni. Protestni shodi so bili v Nemčiji. Na Francoskem so Jaurèsisti, Guesdisti in Confédération générale du travail izdali manifeste proti vojni. Angleški delavci so istotako nastopili zoper vojno, kakor tudi v Švici in Italiji. V Avstriji je posebno poslanec Daszynski v Krakovu ob nepopisnem pritrjevanju navzočih obsodil rusko vojno politiko.

Mednarodni socialistični kongres se bo vršil, kakor je določil mednarodni biro v Bruslju, od 14. do 20. avgusta letos.

Angleški socialni demokratje napredujejo z veliko naglico v svojem stremljenju ustanoviti samostojno delavsko stranko, katere zastopniki naj v parlamentu zasledujejo svojo politiko. Odbor, ki ima to nalogo, je sklical februarja l. l. v Brandford kongres delavske stranke, ki se je ga udeležilo 163 poslancev s skupnim številom zastopanih 969.800. Robert Bell poslanec te šele vstajajoče stranke v parlamentu, je pri zadnji dopolnilni volitvi podpiral liberalnega kandidata proti onemu delavske stranke. Kongres je v tej kočljivi zadevi nastopil z veliko energijo proti Bellu; tudi je kongres pozval organizacijo železničarjev, katere tajnik je Robert Bell, naj ga ista pozove k zagovoru, ker bi se sicer organizacija izključila. Sodrugi Snowden pa je predlagal kongresu resolucijo, ki pravi: Niti prosta trgovina, niti varstvena carina ne moreta odpraviti revščine. Kongres je nazora, da mora imeti delavska politika to smer, delavca osvoboditi od zemljiškega gospoda in kapitalista. — Resolucija je bila vzprejeta z 965.000 proti 27.000 glasovom. Odbor te delavske stranke ima v parlamentu 14 zastopnikov, ki so dobili nalogo, se združiti v posebno, samostojno frak-

cijo. Naloga frakcije je, voditi samostojno politiko in posegati v debato kot samostojna stranka.

Nemški socialni demokratje so zopet dosegli veliko zmago. Pri zadnjih občinskih volitvah v Hamburgu so pridobili kar 12 sedežev. Doslej je bil v Hamburgu le eden socialistični občinski svetnik, sedaj jih je 13.

Socialistični občinski svetniki Francije so imeli začetkoma letošnjega leta v Parizu svoj kongres, na katerem je 75 županov in občinskih svetovalcev zastopalo 615 občin. Kongres se je izrekel, naj občine na svojih posestvih zidajo stanovanja. V ta namen morajo socialistični državni poslanci v parlamentu doseči odstranitev vseh postav, ki delajo temu postopanju občin ovire. Charnay je predlagal resolucijo, v kateri je rečeno, da naj občine pod njihovo kontrolo izvršene produkte (plin, elektriko) prodajajo svojim občanom za lastno ceno. Kongres ni bil tega mnenja in Brouse je to utemeljil tako-le: Pri tem sistemu bi bili le bogatini na boljšem. Ti bi dobili te produkte ceno in občina bi se morala ozirati po drugih dohodkih. Nasledek bi bil, da bi bili zopet le revni sloji obloženi. Kongres je vzprejel nov minimalni program.

Socialistične številke. Poročila raznih odborov nemške socialne demokracije nam podajajo zelo pregledno sliko o uspešnem delovanju prošlega leta. Zanimati utegnejo nekatere številke. Glavno glasilo stranke „Vorwärts“ v Berlinu je imelo v letu 1897. do 1898. naloga 52.000. To število je l. 1901. poskočilo na 55.000 in leta 1903. na 78.000.

List ima sedaj 82.000 odjemalcev. Dohodki so znašali leta 1898. 572.768,55 mark, leta 1901. 697.978,30 mark, leta 1903. 788.994,95 mark. Leta 1903. je imel list čistega dobička 72.338,65 mark. V Halle se je ustanovila zadruga tiskarna, ki si je kupila lastno zemljišče, kjer bo nastanjeno založništvo, redakcija in tiskarna lista „Volksblatt“. Zemljišče je veljalo 46.900 mark. — Šest okrajev Berolina je plačalo na roke zaupnikov strankarskega davka 106.149 mark. Iz te svote so se pokrivali stroški za razne volitve ter se je večje svote odračunalo tudi glavni strankarski blagajni.

Žensko gibanje. Z velikim ropotom pričeto gibanje za osvoboditev žen, je v nekaterih krajih pričelo ugašati. Poročila, ki dohajajo z raznih strani, pravijo, da se ženstvo pridno bori za svoje pravice. Meščanske žene so sklicale mednarodni ženski kongres, ki bo razpravljal o važnih zadevah, tičočih se ženskega življenja. Z druge strani prihajajo zopet poročila o vsakdanjih uspehih. V Charlottenburgu (Nemčija) je dovoljen vstop žen v vodilne urade mestne uprave. Na Norveškem imajo od 1. julija dalje norveški državni cerkvi pripadajoči, nad 25 let stari moški in ženske glasovno pravo na občinskih shodih. Avstralske žene imajo volilno pravico v parlament. Delavske glasove so tam žene zelo pomnožile ter je ženska kandidatinja dobila lepo število glasov. Nasprotno pa je governor Kijeva (Rusija) ukazal, da se imajo ženske, ki poslujejo pri občinskih podjetjih, nadomestiti z moškimi. Neugodno za žene so se tam izpremenile tudi razmere pri šolskih upravah.

Književnost.

Oton Zupančič: Čez plan. (Založil L. Schwentner v Ljubljani.) Slovenska literatura šteje danes že lepo število pesniških zbirk, dasi moramo hitro priznati, da imamo le malo pesniških umotvorov. Lepo merilo za to trditev so slovenski beletristični listi: Množino verzov je nakupičeno po njih in večina od njih nima niti trohice poezije. To so vam verzi, ki jih človek čita in čita, a ne razume jih ne; to so priučeni, prisiljeni in vsled tega zverženi verzi, sestavljeni radi slabih in neokusnih rim, ne

pa radi pesmi samih. Te pojave najdemo tudi v tujih literaturah. Razlika tiči le v tem, da je pri nas vsakdo „pesnik“, ki udari bombastično na „rodoljubarske“ strune, čeprav njegova poezija ni drugega kakor slaba, zelo slaba, nezmislno rimana proza.

Imeli smo Slovenci pesnike! Gregorčič in Aškerc sta bila res pesnika, danes seveda nista več; ostala sta v preteklem stoletju, in kar je prišlo od njiju v sedanji čas, se ne upošteva več. Nova, mlajša generacija je na-

stopila in si priborila zmago: Kette, Murn, Zupančič... Danes imamo le še Zupančiča. Temu je bilo usojeno, da je zapel težko pesem o grobovih, ki so požrli naše genije:

Imeli smo ljudi — v poljani cvet,
imeli smo jih — vrhu gore hrast,
imeli smo jih — dali smo jih vam —
kaj hočete, grobovi, še od nas?

— — — — —
Dokler ne pade zadnje jasno čelo,
ki lesketa na njem se večnosti
poljub — grobovi tulijo...

O Zupančičevi knjigi Čez plan se ne more mnogo govoriti, ker mislimo, da je mogoča le hvala in veliko začudenje. Kako je lep jezik v njih; kakor da bi poslušali govor naše zemlje. Ne rečemo, da je Zupančič sploh nedosežen, a največji sedanji pesnik je na Slovenskem. Pri njem ni najti tistih dolgočasnih, duha morečih tožba o svojih nesrečah. On je poln upa, poguma in veselja. Kadar človek postaja pesimist, tedaj mora vzeti v roke Zupančiča.

Mi gremo naprej, mi gremo naprej,
mi strelci,
in pred nami plamen gre skozi noč,
kot Bog pred Izraelci!

— — — — —
Mi gremo, kakor gre vihar
na vrancu oblaku jahaje,
In kadar pade njegov udar,
nebo se in zemlja zamaje.

To niso priučeni, prisiljeni verzi, to je prišlo iz prave pesniške duše. A njegove pesmi mnogokrat preveva razkošno veselje, ki s silo potegne človeka s seboj:

Čepel je cigan božični čas
ves gol, le z mrežo pokrit —
mimo njega hodili so ljudje,
in vsak je bil v kožuh zavit.

Ta cigan je bil velik humorist,
kot malo je takih pri nas —
skozi luknjico prst je potaknil ven
in se stresnil: „fu — zunaj je mrz!“

Zupančičeve pesmi ne done le mogočno, ne kličejo le k vstajenju, niso samo suho pro-

kletstvo nad žalostno preteklostjo; one so tudi ljubke in vesele. In tu razpolaga Zupančič z veliko silo. Kako ljubka je na primer pesem „To je tako“.

„Pojdi, moj sinko, na pot,
na življenja pot,
čuvaj, moj sinko, se zmot,
življenja zmot!“

Glej, in sedaj sem nazaj,
ali, majka, znaj:
sinko tvoj često je pal,
ali vselej je vstal!

Takih pesmi doslej še nismo čitali na Slovenskem. V njih se razvija pesniški genij, ki nima para med dosedanjimi pesniki pri nas. Umevno je torej, da so bile ocene dobre in da so Zupančiča priznali vsi brez izjeme za lep dar, ki je bil poklonjen slovenskemu, suženjskemu robu. Klerikalna „literatura“ je delala seveda tudi tu izjemo. Zupančiču manjka vere, manjka mu krščanstva — to je bilo jedro klerikalnih ocen. Nerazumljivo je, da morejo koga, pa naj je še tako zagrizen fanatik, bosti v oči nedolžne Zupančičeve pesmi. Poglejmo pesem „O suši“.

„Piv, piv, piv“ in „rega, rega“,
„daj nam bog dežja“,
Pivka prosi, žaba prosi
in procesija.

„Če vseh skup se ne usmili
nas nehes vladar,
cela srenja mu postavi
tele na oltar!“

Tak sklenili so očetje,
bog pa se je zbal
te sramote — in povodenj
hudo je poslal.

To je sicer ostra satira na „krščanstvo“ našega ljudstva, a je vendar docela nedolžna. Bog se je zbal sramote in je poslal — povodenj.

Prešernov „Krst pri Savici“ je rodil slovenskega junaka Črtomira. Črtomir je opustil boj za domovje svoje, premagan od ljubezni do krščene Bogomile ter se sam podal krščanskemu meču; zapustil je dom in šel učiti krščansko vero; to je slovenski junak! Nihče

se do danes ni dotaknil te naše „slave“. Zupančič pa je v svoji pesmi: „Daj, drug, zapoj...“ povedal te le jasne in krepke besede, ki so cel program mlajše slovenske generacije, ki ne išče rešitve samo v molitvi:

In iz groba je vstal
on, ki je pal
ne od meča, od lastne nemóci —
in bežal je skozi les in mrak
in režal se mu v obraz je vrag
in vrani, sramoto vpijoči...
„Tu leži na tla in grizi zemljó,
otruj ves dom s svojo robsko krojó!“
In zagrizel se v rodna je tla volko-
dlak —
to je bil Črtomir, naš junak.

Zupančičeva knjiga „Čez plan“ je v slovenski literaturi nekaj izrednega, je biser, ki se sveti daleč v temino in — to je glavno — knjiga je pesem dela in življenja. Preberimo še odlomek „Pesmi dela“, ki je tako lepa, kakor jih je malo:

— — — — —
tam od reke nevesela
v noč
se dviguje pesem déla:
na pilote padajoč
oven tolče trdi takt,
monotono — vdar na vdar.
Glej, in zemlje vzdihovanje
je prevpilo moje sanje,
mračno je puhteio v raj...

To so res pesmi in ne prisiljeni in priučeni verzi, pesmi, ki so prihitele na dan iz duše pesnikov. To so pesmi nas vseh, ki se trudimo na tem večnem klanecu siromakov... Toda ta klanec se mora spremeniti v plodno polje, ki bo rodilo življenje. Nismo obsojeni na smrt. Idimo za to lučjo, ki jo drži visoko Zupančič, da sveti daleč v temino... To niso samo lepe besede, ne, Zupančičeva knjiga je Evangelij vseh, ki trpe in ljubijo. M. P.

A. Aškerc: Zlatorog. Knjigo so pozdravljali vsi uradni in oficijozni kritiki s tako sumljivim navdušenjem, da smo precej dvomili, je-li pristno ali ne. Prepričali smo se, da je bilo vse le bodisi šaljivo, bodisi ironično. Resno je pojmoval i kritike i inserate in pogovore o knjigi menda samo avtor Zlatoroga. Izvajamo to iz polemike Aškerca v „Ljublj. Zvonu“ proti „Slov. Prehledu“, iz inseratov v „Slov. Narodu“ i. t. d. Avtor je knjigo razdelil na šest poglavij, kakor mu je velevala snov, ki jo je obdelaval. Manj komplicirana bi bila razdelitev na dva oddelka: v enem bi bila zbrana proza, v drugem pa poezija. Kajti zdi se nam, da je v Zlatorogu A. Aškerca tudi nekaj poezije, — baš toliko, da postane čitatelj nevoljen, ker je ne najde več. Saj pa je tudi sama osnovna ideja, na kateri temelji vse to delo, jako nepoetična, suha...

Tisti, ki so to knjigo hvalili, češ, da dosega Baumbachovega Zlatoroga, so zakrivili prestop; oni pa, ki so pravili, da ga presega, so storili pregrešek. Morda se kmalu zgleda kak estetik, ki jih raditega obsodi in kaznuje. D.

Prvi izkaz.

V sklad za tiskarno „Naših Zapiskov“ so darovali: Lokalna organizacija Zagorje 40 K, Čobal 2 K, Sitar 2 K, Capuder, I. Savšek, Kramar, P. Savšek, Maloverh, Ravnikar, Ostrožnik, Franke, Kuh, Gulič po 1 K; dr. Robida, Dermota, Abditus po 2 K; dr. Tuma 10 K; Neimenovan 1 K. Skupaj 69 K. — Živeli!

Naznanilo. Prvo številko drugega polletja naše revije smo poslali zopet nekaterim osebam na ogled. Prosimo jih, da vpošljejo naročnino, odnosno, ako se ne nameravajo naročiti, list blagohotno vrnejo. Vse številke letošnjega letnika so še na razpolago in se lahko naroče po dopisnicah. Vse ostale naše cenjene naročnike, ki še niso vposlali naročnine, prosimo, da to kmalu store.

Upravištvu.

Izdajatelj in odgovorni urednik Jožef Breskvar. — Natisnil J. Pavliček v Kočevju.